

Ірина Дубровіна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна. **Коло наукових інтересів:** дослідження актуальних питань теорії та практики педагогіки дозвілля, анімаційно-рекреаційних технік, організація вільного часу людей різних вікових категорій, міжособистісна взаємодія в полікультурному просторі.

e-mail: iradubrovina@ukr.net

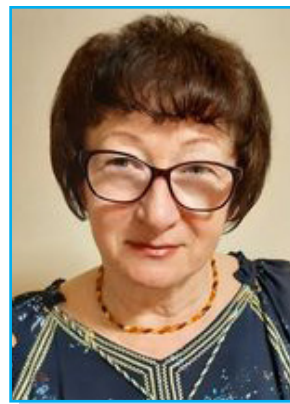
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6676-4789>

Ніна Яременко — вчитель історії Білоцерківського навчально-виховного об'єднання «Лицей – Мала академія наук» Білоцерківської міської ради Київської області, вчитель-методист, керівник гуртка – методист, кандидат педагогічних наук, м. Біла Церква, Україна.

Коло наукових інтересів: дослідження педагогічних умов організації дозвілля в умовах закладу загальної середньої освіти з метою їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення, підготовка учнів до участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт, організація самостійної роботи учнів з історії в умовах дистанційного навчання.

e-mail: yaremnnv@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6676-4789>

УДК 379.8-042.3-059.1

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-2-28-40>

ДОЗВІЛЛЕВА КВАЛІФІКАЦІЯ УЧНІВ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз використання вільного часу учнями старшого підліткового віку, спрямованості їхніх дозвіллевих потреб та інтересів, актуальних форм проведення дозвілля, визначено соціальні чинники вибору дозвіллевих видів діяльності, доведено, що дозвіллева кваліфікація є соціально-педагогічною проблемою. Окреслено поняття «дозвіллева кваліфікація» як уміння обирати види та форми культурно-освітніх дозвіллевих занять відповідно до ціннісних орієнтацій, активно прилучатися до різноманітних видів анімаційно-рекреаційної діяльності.

Ключові слова: вільний час; дозвіллева діяльність; учні старшого підліткового віку; дозвіллева кваліфікація, анімаційно-рекреаційна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним із основних завдань педагогіки дозвілля та позашкільної освіти є «організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень» [2]. Організація відпочинку і дозвілля є також одним із основних видів діяльності у сфері культури [1]. Наукових досліджень, присвячених вивченню проблеми використання вільного часу підлітків на сучасному етапі

не так багато. Зокрема, малодослідженим залишається і питання дозвіллевої кваліфікації учнів старшого підліткового віку.

Ми розуміємо дозвіллеву кваліфікацію учнів старшого підліткового віку як уміння обирати види та форми дозвіллевих занять відповідно до ціннісних орієнтацій, активно прилучатися до різноманітних видів анімаційно-рекреаційної діяльності з метою самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення, самореалізації. А чим вищим є рівень дозвіллевої кваліфікації, тим вищим буде рівень дозвіллевої культури. Дозвіллева культура є складовою загальної культури особистості, що зумовлює її цілеспрямованість, організованість, розуміння цінності соціального інституту дозвілля як джерела духовно-морального зростання, соціалізації, гармонійного розвитку.

Таким чином, дозвіллева кваліфікація та дозвіллева культура є взаємозумовленими соціальними феноменами. Перша спричиняє другу, що є структурним елементом загальної культури людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідник В. Клімчук, здійснивши системний аналіз наукових джерел та праць останніх років щодо проблеми дозвілля як сфери соціально-педагогічного виховання дітей та молоді, доходить висновку, що «дозвілля є надважливою сферою для здійснення систематичного, педагогічно організованого просвітницько-виховного впливу на підростаюче покоління» [3, с. 27]. Результати досліджень українських науковців (Н. Максимовської, І. Гутник, Н. Флегонтової, С. Сергієнко, Т. Корнієнко) доводять, що «проблема соціального виховання особистості під час дозвілля залишається актуальною та все більше ускладнюється в умовах сучасних трансформаційних змін у суспільстві...» [3, с. 28]. Зауважимо, що ефективність дозвіллевої діяльності залежить від рівня дозвіллевої кваліфікації особистості як основної засади дозвіллевої культури різних категорій населення, зокрема й учнів старшого підліткового віку. Проте питання підвищення рівня їхньої дозвіллевої кваліфікації залишається поза увагою науковців, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є уточнення поняття «дозвіллева кваліфікація учнів старшого підліткового віку» та визначення соціальних чинників, які впливають на якість організаційно-культурно-освітньої діяльності молоді.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб з'ясувати рівень дозвіллевої кваліфікації учнів старшого підліткового віку, нами було розроблено зміст анкети та проведено опитування 189 респондентів, із них: 74 % дівчат та 26 % хлопців. З усієї вибірки 25 % респондентів навчалися в закладах загальної середньої освіти сільських регіонів, а 75 % – у міських школах.

Основними критеріями дозвіллевої кваліфікації нами було визначено:

- 1) кількість часу, який відводиться для соціально значущої діяльності, такої, що сприяє особистісному розвитку;
- 2) кількість видів діяльності, які забезпечують потреби та інтереси підлітка (різні її види, що забезпечують особистісний розвиток, формування певних компетенцій, виховання особистості);
- 3) якісний показник: ефективність дозвіллевої діяльності, результативність участі в різних її видах, її роль і значення у задоволенні запитів респондентів.

Ми здійснили спробу з'ясувати кількість часу в буденні та вихідні дні, вільного від основного навчання, виконання домашніх завдань, приймання їжі, сну, гігієнічних процедур. Зрозуміло, опитувані визначали свій вільний час орієнтовно – скільки в середньому щодня кожен має вільного (не зайнятого необхідними для життєдіяльності видами діяльності) часу (рис. 1).

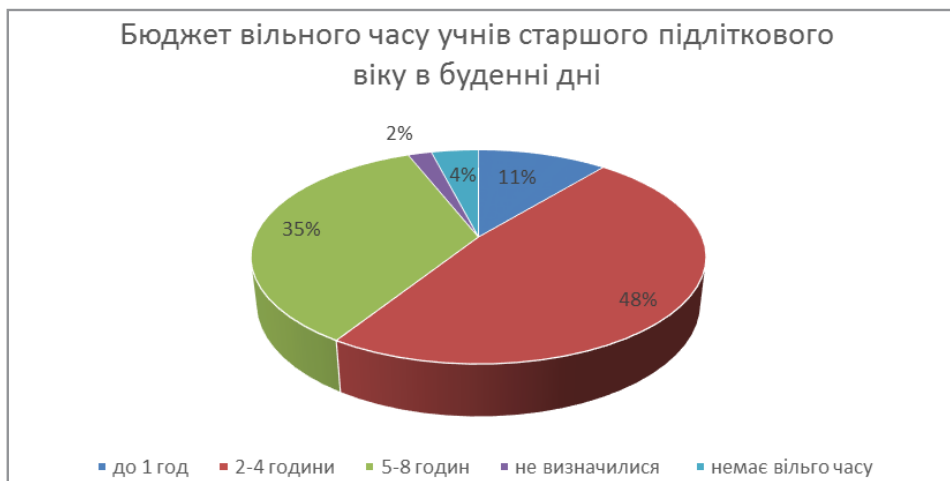

Рис. 1. Бюджет вільного часу учнів старшого підліткового віку в буденні дні

У буденні дні від 15 хвилин до 1 години вільного часу мають 11 % опитаних (21 особа). 2–4 години – 48 % (93 особи), 5–6 годин – 31 % (60 осіб), 7–8 годин – 4 % (6 осіб). Лише 4 % (7 осіб) опитаних зазначили, що в них «немає вільного часу». Не визначилися з відповіддю на це запитання 2 % респондентів.

Найбільше вільного часу зазвичай кожна людина має у вихідні дні (а також святкові дні), яких упродовж року, за підрахунками дослідників, орієнтовно налічується 160 [5, с.14]. Це достатньо великий бюджет вільного часу, правильна організація якого може забезпечити реалізацію потенційних можливостей особистості. Респонденти зазначили, що у вихідні дні вони мають таку кількість вільного часу: від 20 хвилин до 1 години – 3 % (5 осіб), 3–4 години – 11 % (20 осіб), 5–6 годин – 24 % (45 осіб), 7–8 годин – 20 % (37 осіб), 9–12 годин – 16 % (30 осіб), 13–16 годин – 3 % (5 осіб), 24–30 годин – 5 % (9 осіб). В 11 % опитаних «усі вихідні вільні» (20 осіб). Не визначилися з відповіддю 8 осіб (5 %). Лише 2 % респондентів (4 особи) в анкетах написали: «немає вільного часу» (рис. 2).

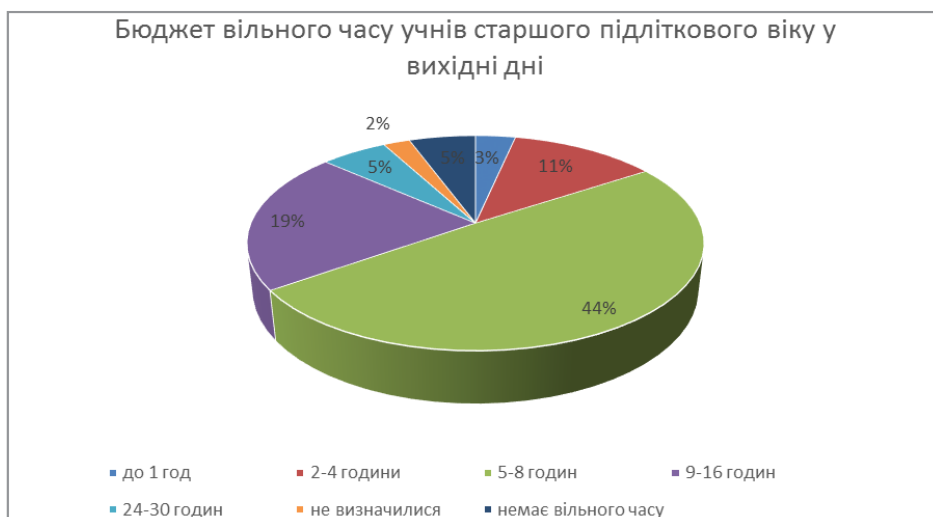

Рис. 2. Бюджет вільного часу учнів старшого підліткового віку у вихідні дні

Варто врахувати, що опитувані вказували лише ту кількість вільного часу, яка не зайнята жодними видами діяльності. Весь вільний час зайнятий, тобто чітко спланований, організований лише у 2–4 % опитаних. З огляду на кількість вільного часу, який мають опитувані, рівень їхньої дозвіллевої кваліфікації є низьким, середнім та недостатньо високим. Лише відповіді 6 % учнів дають змогу зробити висновок про високий рівень їхньої дозвіллевої кваліфікації. У цілому результати опитування нашої вибірки показують, що дозвіллева кваліфікація є соціальною проблемою.

Таким чином, бюджет вільного часу у більшості опитаних є достатньо великим, а його потенціал можна використати для організації власного повноцінного дозвілля. Дозвіллева кваліфікація відіграє значну роль, насамперед у соціалізації, здобутті нових знань, навичок, професійному самовизначенні, зміні видів діяльності – своєрідному відпочинку від навчання, запобіганні асоціальної поведінці.

До будь-якої діяльності кожну людину, зокрема і підлітка, спонукають її потреби. Ці потреби викликають інтерес до певного виду діяльності, участь у якій забезпечить конкретні результати, котрі й зумовлять мотиви діяльності. Таким чином, мотиви, потреби та інтереси взаємозумовлені. Їх спрямованість майже завжди залежить від ціннісних орієнтацій особистості, її цілеспрямованості, тобто бажання усвідомити своє призначення, зрозуміти власну життєву місію. Можна зробити висновок, що майбутнє кожної особистості залежить від спрямованості її потреб, інтересів та мотивів діяльності.

Ми намагалися визначити спрямованість потреб та інтересів учнів старшого підліткового віку, запропонувавши їм відповідати на запитання: «Які гуртки, клуби, студії, курси тощо Ви відвідуєте?», «Скільки часу на день Ви спілкуєтеся зі своїми друзями?», «Скільки часу на день Ви проводите у соціальних мережах?»

В анкетах опитувані зазначили різні види діяльності, в яких брали участь (рис. 3):

- спортивно-оздоровча діяльність – 13,6 % (відвідування спортзалу – 6,4 %, боротьба – 3, баскетбол та волейбол – 2,6, стрільба, плавання та верхова їзда – 0,9, художня гімнастика – 0,7 %);
- художньо-естетична діяльність – 22,7 % (вокал – 3,7 %, відвідування музичної школи – 4,8, малювання – 4,9, театральні та літературні студії – 1, хореографічні студії – 8,3 %);
- освітньо-пізнавальна діяльність – 15,4 % (вивчення іноземних мов – 8,3 %, додаткові заняття з навчальних предметів – 7,1 %);
- допрофесійна діяльність – 4,3 % (курси манікюру й візажу, гурток моделінгу, програмування).

Рис. 3. Участь у культурно-дозвіллевих сферах діяльності

Таким чином, 56 % опитаних умотивовані в дозвіллевій діяльності, що є соціально значущою. Проте 44 % опитаних зазначили, що у свій вільний час вони не брали участі в жодних подібних видах діяльності: «нічого не відвідую». Ми інтерпретуємо такі відповіді як результат відсутності дозвіллевої культури, а отже, і дозвіллевої кваліфікації, що може бути зумовлено низкою причин, тобто соціальних чинників, які вплинули на формування спрямованості потреб та інтересів опитуваних.

Значну кількість вільного часу підлітки проводять у соціальних мережах, слухаючи музику, граючи в ігри, переглядаючи світлини, пости, спілкуючись із друзями, шукаючи необхідну інформацію, переглядаючи відео. Сучасні електронні пристрої можуть виконувати дуже багато корисних функцій: навчально-пізнавальну, розвивальну, пошукову, соціальної комунікації, комерційну та шопінгу, інформаційну тощо. Проте надмірне користування гаджетами шкодить здоров'ю, негативно впливає на психічний стан, викликає залежність, зумовлює безмістове проведення вільного часу, знижує рівень інтелекту, заважає сприйняттю інформації, стає причиною неухважності, «депресії, тривоги та стресових станів» [4].

Зважаючи на це, ми поставили за мету з'ясувати кількість часу, проведеного кожним респондентом в Інтернеті протягом доби (рис. 4).

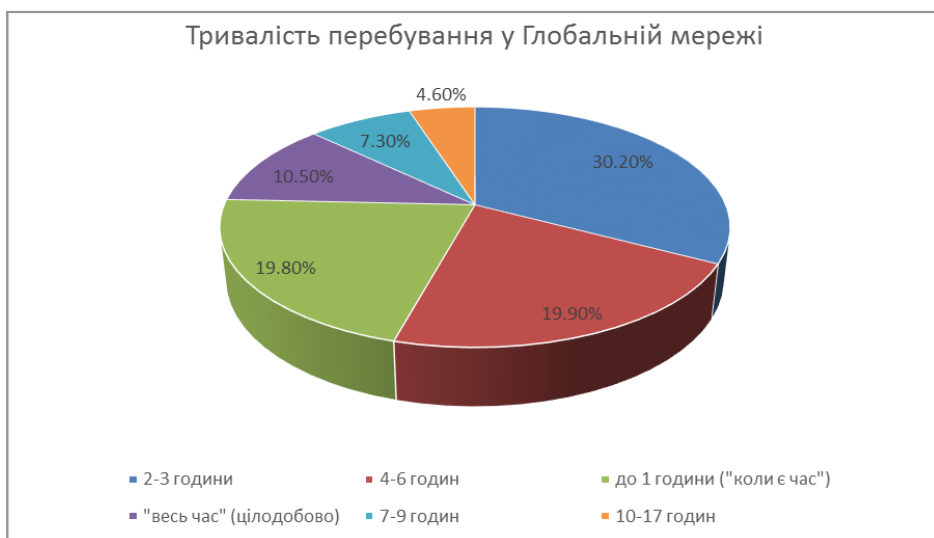

Рис. 4. Тривалість перебування у Глобальній мережі

Тривалість перебування у Глобальній мережі коливається від «10 хвилин» до, як зазначають респонденти, цілодобового перебування («весь час» – 10,5 %). 10–17 годин в Інтернеті перебувають 4,6 % опитаних, 7–9 годин – 7,3, 4–6 годин – 25,9, 2–3 години – 30,2, до 1 години – 21,5 %. Такі результати підтверджують слушність наших висновків про низький рівень дозвіллевої кваліфікації (а отже, і дозвіллевої культури) у половині (50 %) опитаних учнів старшого підліткового віку.

У процесі соціалізації особистості підлітка важливу роль відіграє спілкування з різними агентами соціалізації, особливо з друзями. Дуже часто для підлітків думка друзів є важливішою, ніж позиція дорослих (батьків, родичів, учителів). А тому вони частіше спілкуються з друзями через брак часу на таке спілкування в дорослих (з різних причин: зайнятість на роботі, домашніми справами, відсутність почуття батьківської відповідальності тощо). Результати анкетування показали, що учні старшого підліткового віку менше чи більше часу, але постійно спілкуються з друзями (рис. 5). 2 % опитаних зазначили, що в них «немає друзів». 10,4 % підлітків спілкуються з друзями «небагато часу», «достатньо», «по-різному».

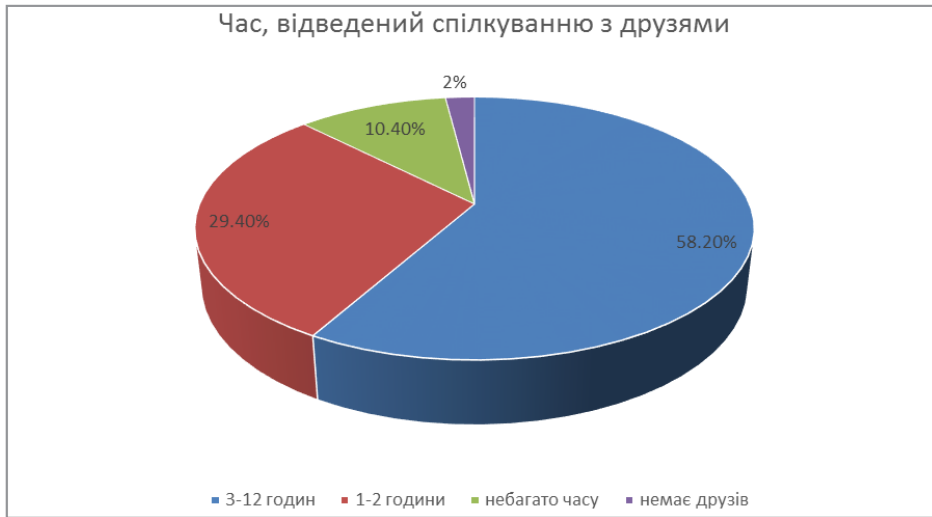

Рис. 5. Час, відведений спілкуванню з друзями

Всі інші спілкуванню з друзями надають важливого значення, на що вказує тривалість часу такого спілкування: від 1–2 годин (29,4 %) до 3–12 годин (58,2 %).

Отже, значну частину вільного часу сучасні підлітки відводять спілкуванню з друзями, що відволікає їх від більш соціально значущих для особистісного розвитку видів діяльності, а відповідно, не сприяє формуванню їхньої дозвілєвої кваліфікації, дозвілєвої культури.

Кожний учень старшого підліткового віку, організовуючи й плануючи проведення вільного часу, обирає для себе певні види і форми діяльності, які відображають потреби, інтереси, мотиви й захоплення індивіда, визначають мету, з якою планується дозвілля. Одним із завдань дослідження нами було визначення цього завдання респондентам було запропоновано такі запитання: «Яку мету Ви ставите перед собою, організовуючи свій вільний час?», «Які заняття є для Вас головними у вільний час?».

Рис. 6. Мета організації різних видів діяльності у вільний час

«Корисне і цікаве проведення вільного часу» є головною метою 14 % опитаних (30 осіб). «Дізнатись щось нове» налаштовані 14 % учнів (22 особи), 15,7 % (32 особи) організують своє дозвілля заради «розвитку», «покращання здоров'я», «підготовки до ЗНО» і «здійснення своєї мрії». 35,6 % (56 осіб) респондентів зазначили, що основна мета, яку вони ставлять перед собою, організуючи вільний час, – «відпочинок», «гарний настрій» (10 осіб). Для 3,5 % опитаних «спілкування з сім'єю» (4 особи), «спілкування з друзями» (2 особи) є основною метою під час планування вільного часу. Бажання «відволіктися» у свій вільний час мають 4,3 % респондентів (9 осіб); 10 % учнів (21 особа) планують «зробити всі свої справи»; 7,2 % опитаних (15 осіб) не надали відповіді на це запитання.

Таким чином, з усієї вибірки цілеспрямовано організують свій вільний час 43,7 % підлітків. Значну частину вільного часу вони свідомо відводять для особистісного розвитку, беручи участь у різних соціально значущих видах діяльності. Тобто ця частина їхнього вільного часу є дозвіллям. З огляду на кількість вільного часу в підлітків та вибір більшості з них (56,3 %) пріоритетного відпочинку в колі друзів можна припустити, що вони не усвідомлюють цінності вільного часу, частину якого можна й доцільно використати для саморозвитку в різних сферах життєдіяльності. Зазначене вказує на необхідність формування у значної частини підлітків дозвіллевої культури, чиєю складовою є дозвіллева кваліфікація.

Головними у вільний час для 53,2 % опитаних підлітків виявилися такі заняття: «читати книги», «малювати», «грати на музичних інструментах», «танцювати», «допомагати батькам по господарству», займатися «саморозвитком», «спортом», «улюбленими справами», «дизайном», «шиттям», «рукодільям», «програмуванням», «кулінарією», «велопробігами». Усі ці заняття певною мірою забезпечують розвиток конкретних знань, умінь, навичок, компетенцій, сприяють професійному самовизначенню особистості, спонукають до постійного самовдосконалення та реалізації власних потенційних можливостей, забезпечують її всебічний розвиток. Проте вільний час 32,8 % опитаних є пасивним відпочинком, змістом якого є: «прогулянки з друзями», «перегляд фільмів», «слухання музики», «комп'ютерні ігри», «відпочинок на свіжому повітрі», «розваги», проведення часу в соціальних мережах. «Жодні» заняття не є головними у вільний час для 14 % опитаних (рис. 7).

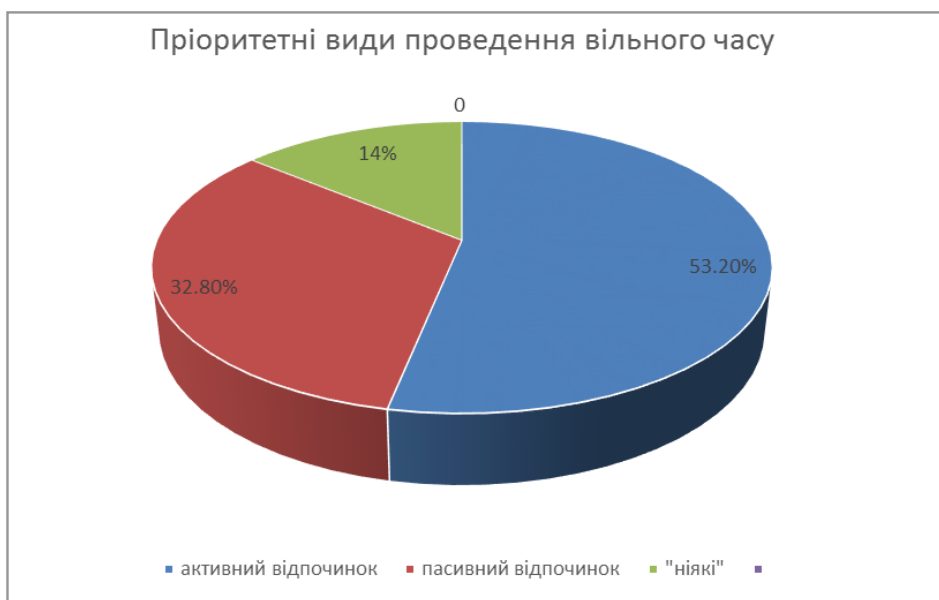

Рис. 7. Пріоритетні види проведення вільного часу

Таким чином, пасивному відпочинку у вільний від навчальних занять час надають перевагу 46,8 % респондентів.

З метою визначення основних чинників, що впливають на вибір дозвіллевої діяльності сучасних підлітків, ми запропонували респондентам відповісти на два запитання: «Чому Ви обираєте саме ці види діяльності у вільний час?», «Яке значення мають особисто для Вас види діяльності, які ви обираєте, плануючи вільний час?».

Відповіді на запитання вказали нам такі причини вибору конкретних видів діяльності в години дозвілля: саморозвиток (хобі, уподобання, улюблені заняття, захоплення), розвага («розважити себе»), рекреація (відновлення моральних, фізичних та психологічних сил). Ці причини свідчать про те, що дозвілля виконує три основні соціально-культурні функції: 1) розвивальну (удосконалення особистості: залучення до процесу неперервної освіти, різних видів аматорської творчості, соціалізації – забезпечення особистісно значущого неформального спілкування, самореалізація потенційних творчих можливостей особистості (компенсаторська функція) – ці підфункції далеко не всім вдається виявити у процесі основної навчальної життєдіяльності підлітка); 2) рекреаційну (відновлення витрачених сил – регенерація й релаксація – зняття психологічної втоми); 3) розважальна (особливий вид дозвіллевих занять, що покликані створити умови для зняття психологічного напруження, задовольнити потреби особистості у позитивних емоціях та веселому життєрадісному настрої).

Зокрема, 61,7 % опитаних зазначили, що види діяльності, якими вони займаються у вільний час, зумовлені їхніми уподобаннями («подобаються»), що їм «це цікаво» і забезпечує їхній «розвиток», «знадобиться їм у майбутньому» (розвивальна функція дозвілля) (рис. 8).

Рис. 8. Причини вибору видів дозвіллевої діяльності у вільний час

22,2 % респондентам їхній вільний час «допомагає зібратися з думками», «побути наодинці», «відволікає і позитивно... впливає», організовується «для того, щоб відпочити» (рекреаційна функція).

10,8 % опитаних вказали, що проведення вільного часу – «це весело», «розслабляє і заспокоює» (розважальна функція).

У 0,8 % учнів «немає іншого вибору», крім як «гуляти в місті або гратися в комп'ютерні ігри». Такі відповіді, як і їх відсутність у 4,5 % учнів, ми інтерпретуємо як факт неусвідомленого проведення ними вільного часу, стихійності в його організації та марнотратства.

Аналіз відповідей на запитання: «Яке значення мають для Вас особисто види діяльності, які ви обираєте, плануючи вільний час?» дав змогу виокремити такі критерії вибору дозвіллевих видів діяльності: розвиток, уподобання та захоплення, цілеспрямованість, спілкування, матеріальні стимули та професійна спрямованість, відпочинок і здоров'я, позитивні емоції (таблиця).

Таблиця

Ранжування критеріїв вибору дозвіллевих видів діяльності

№	Критерії вибору дозвіллевих видів діяльності	Кількісні показники, %
1	Розвиток	28
2	Уподобання та захоплення	17,5
3	Відпочинок і здоров'я	11,8
4	Позитивні емоції	7,6
5	Матеріальні стимули та професійна спрямованість	5,1
6	Цілеспрямованість	2,8
7	Живе спілкування	2,1
8	Примус	0,4

Занепокоєння викликає тенденція низького рівня професійного самовизначення учнів старшого підліткового віку, що також є соціальною проблемою, бо розвиток і уподобання як критерії можуть вказувати на пошук своєї професійної придатності. Перебування підлітків у соцмережах (значний відсоток вільного часу) – головна причина незначного відсотка живого спілкування (2,1 %), що негативно позначається на соціалізації. Крім того, як критерій було визначено примус.

Для 24,7 % підлітків заняття, яким вони надають перевагу у вільний час, «не мають жодного значення», що нівелює їх цінність. Подібні відповіді є показником відсутності таких важливих рис особистості, як цілеспрямованість, організованість, уміння бачити різні рівні життєвих перспектив (близької, середньої, далекої).

Чим більшу кількість потреб людина спроможна задовольняти, тим більше їх виникає. Проте не кожна людина має можливість задовольнити певні потреби, зокрема й дозвіллеві, що зумовлюється різними соціально-економічними та іншими причинами.

Нами було визначено головні соціальні проблеми, пов'язані з вибором видів дозвілля учнями старшого підліткового віку. У ході дослідження респонденти відповіли на такі запитання: «Якими вміннями та навичками Ви б хотіли оволодіти у вільний час, але з різних причин не можете цього зробити?», «Що заважає Вам реалізувати Ваші потенційні можливості?».

В анкетах опитувані зазначили різні види діяльності, в яких хотіли би взяти участь (рис. 9):

- спортивно-оздоровча діяльність – 12,9 % (бойові види мистецтв – 3,5 %, плавання – 0,8, відвідування спортзалу – 6,6, фігурне катання – 0,4, велоспорт – 0,4, кіберспорт – 0,4, більярд – 0,8 %);
- художньо-естетична діяльність – 33,9 % (прикладне мистецтво – 0,4 %, гра на музичному інструменті – 10,2, мистецтво фотографії – 1,3, хореографія – 7,5, театральне мистецтво – 1,7, малювання – 8,4, вокал – 4, ораторське мистецтво – 0,4 %);

- освітньо-пізнавальна діяльність – 13,5 % (програмування – 3,1 %, «займатися навчанням» – 1,3, читання книг – 0,8, вивчення іноземних мов – 6,6, «спробувати взяти участь у нових видах діяльності» – 1,7 %);
- допрофесійна діяльність – 9,8 % (курси: крою та шиття – 0,4 %, манікюру – 1,3, моделінгу – 0,4, тату-майстра – 0,8, візажиста – 2,6, перукаря – 0,4, кулінарні – 1,7, автошкола – 2,2 %).

5,3 % опитаних зазначили, що «все, що хочуть, мають змогу і роблять», 1,7 % учнів мають намір «дійти до своєї мети». 0,8 % осіб бажають «відпочити», а 2,2 % підлітків хочуть «навчитися організовувати вільний час». 19,9 % респондентів не вказали відповіді на запропоноване запитання, отже, не планують набувати жодних умінь та навичок у вільний час.

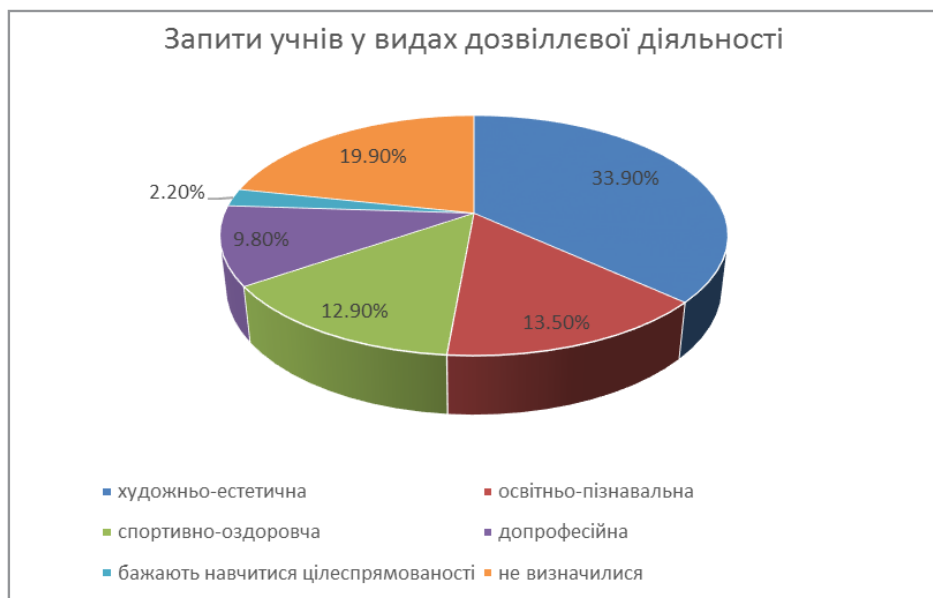

Рис. 9. Запити учнів у видах дозвілєвої діяльності

Заважають реалізувати потенційні можливості опитаних підлітків такі соціальні чинники:

- відсутність соціальної інфраструктури («відповідних умов: гуртків, клубів, студій, спортивних секцій тощо» – 13,5 %);
- фінансові проблеми (15,1 % – «заняття потребують значних фінансових витрат»);
- брак вільного часу (35,6 %);
- проблеми зі здоров'ям (0,6 %);
- дозвілєва невизначеність (14,1 % – «не визначилися з видом дозвілєвої діяльності», «немає мотивації для відвідування певних секцій»);
- заборона батьків (2,6 % – «батьки не дозволяють відвідувати певну секцію»);
- відсутність потреби і бажання реалізувати свої потенційні можливості (10,1 % – «лінь», «усе влаштовує»);
- 7,5 % підлітків вказали, що їм незручно й довго добиратися;
- у 0,3 % осіб виникає «страх не реалізуватися у певній сфері діяльності» (неофобія);
- заважає «карантин» (0,3 %);
- «ЗНО» (0,3 %).

Отже, нами з'ясовано, що низка соціальних проблем не дає змоги респондентам вибірки реалізувати власні потенційні можливості на конкретному життєвому етапі. Зазначене показує, що 64,4 % опитаних підлітків не зайняті у сфері дозвіллевої діяльності, що зумовлено соціальними чинниками різного характеру. Як показує аналіз отриманих результатів дослідження, 83 % опитаних мають від 2 до 8 годин нічим не зайнятого вільного часу. Тобто можна стверджувати, що більшість із них мають багато вільного часу, який використовується, на нашу думку, нерационально (марнотратно) (рис. 10).

Рис. 10. Соціальні чинники, що впливають на дозвілєву кваліфікацію підлітків

Таким чином, нами виявлено, що реалізація потенційних дозвілєвих запитів старшокласників є соціальною проблемою. Якщо такі запити не можна реалізувати, то немає підстав робити висновок про повну дозвілєву зайнятість, сформованість дозвілєвої культури, структурним елементом якої є дозвілєва кваліфікація.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дають змогу зробити такі висновки:

- соціальними чинниками дозвілєвої кваліфікації учнів старшого підліткового віку, що впливають на вибір дозвілєвої діяльності і виступають індикаторами їхньої дозвілєвої культури, є саморозвиток, розвага та рекреація;
- феномен марнотратства вільного часу (44 % опитаних не займаються у свій вільний час жодними соціально значущими видами діяльності) вказує на дуже низький рівень (орієнтовно у 50 % опитаних) дозвілєвої кваліфікації, а отже, і не сформовану дозвілєву культуру як важливу складову загальної культури особистості;
- дозвілєва кваліфікація учнів старшого підліткового віку на сучасному етапі є соціальною проблемою (значна частка підлітків (83 %) не усвідомлює цінності дозвілля й використовує його нерационально);
- необхідно підвищувати дозвілєву кваліфікацію та вдосконалювати рівень дозвілєвої культури учнів старшого підліткового віку;

- реалізація потенційних дозвіллемих запитів учнів школи III ступеня є соціальною проблемою, яку слід вирішувати на державному рівні.

Отже, нагального вирішення потребує науково-педагогічна проблема підвищення дозвіллемих кваліфікацій та вдосконалення дозвіллемих культури учнів старшого підліткового віку в просторі педагогіки дозвілля.

Використані джерела

- [1] Верховна Рада України. (2010, Груд. 14). *Закон № 2778-VI, Про культуру*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2778-17>. Дата звернення: Жовтень 10, 2020.
- [2] Верховна Рада України. (2000, Чер. 22). *Закон № 1841-III, Про позашкільну освіту*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1841-14>. Дата звернення: Лютий 1, 2021.
- [3] В. А. Клімчук, «Дозвілля як сфера соціального виховання дітей та молоді», *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, №8 (313), с. 260-266, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2017_8%281%29_35.pdf. Дата звернення: Жовтень 28, 2020.
- [4] Т. Савчук, *Вплив смартфонів на рівень щастя, інтелекту та нове покоління «iGen»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.radiosvoboda.org/a/28705680.html>. Дата звернення: Жовтень 13, 2020.
- [5] Н. В. Яременко, *Дозвіллезнавство, навчальний посібник*. Фастів, Україна: Поліфаст, 2007.

References

- [1] Verkhovna Rada Ukrayiny. (2010, Grud. 14). *Zakon # 2778-VI, Pro kul'turu*. [Elektronny`j resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2778-17>. Data zvernennya: Zhovten` 10, 2020.
- [2] Verkhovna Rada Ukrayiny. (2000, Cher. 22). *Zakon # 1841-III, Pro pozashkil`nu osvitu*. [Elektronny`j resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1841-14>. Data zvernennya: Lyuty`j 1, 2021.
- [3] V. A. Klimchuk, «Dozvillya yak sfera social`nogo vy`xovannya ditej ta molodi», *Visny`k LNU imeni Tarasa Shevchenka*, #8 (313), s. 260-266, 2017. [Elektronny`j resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2017_8%281%29_35.pdf. Data zvernennya: Zhovten` 28, 2020.
- [4] T. Savchuk, *Vply`v smartfoniv na riven` shhastya, intelektu ta nove pokolinnya «iGen»*. [Elektronny`j resurs]. Dostupno: <https://www.radiosvoboda.org/a/28705680.html>. Data zvernennya: Zhovten` 13, 2020.
- [5] N. V. Yaremenko, *Dozvilleyezavstvo, navchal`ny`j posibny`k*. Fastiv, Ukrayina: Polifast, 2007.

Ірина Дубровина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, г. Київ, Україна.

Ніна Яременко, учитель історії Белоцерковського учебно-воспитательного об'єднання «Лицей – Мала академія наук» Белоцерковської міської ради Київської області, учитель-методист, керівник кружка – методист, кандидат педагогічних наук, г. Біла Церква, Україна.

ДОСУГОВАЯ КВАЛІФІКАЦІЯ УЧАЩИХСЯ СТАРШЕГО ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА КАК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА: РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье выполнен анализ использования свободного времени учениками старшего подросткового возраста, направленности их досуговых интересов и потребностей, актуальных форм проведения досуга, определены социальные факторы выбора видов деятельности досуга, доказано, что квалификация досуга является социально-педагогической проблемой. Определено понятие «деятельность досуга» как умение выбирать виды и формы культурно-образовательных занятий досуга в соответствии с ценностными ориентациями, активно приобщаться к различным видам анимационно-рекреационной деятельности.

Ключевые слова: свободное время; досуговая деятельность; учащиеся старшего подросткового возраста; досуговая квалификация; анимационно-досуговая деятельность.

Dubrovina Iryna, *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Higher School of the Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, Ukraine.*

Yaromenko Nina, *teacher of history of the Bila Tserkva educational association "Lyceum - Small Academy of Sciences" of the Bila Tserkva city council of the Kyiv region, teacher-methodologist, head of the section-methodologist, Candidate of Pedagogical Sciences, Kyiv, Ukraine.*

LEISURE QUALIFICATION OF SENIOR ADOLESCENTS AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM: RESEARCH RESULTS

The article analyzes the use of free time by senior adolescents, the direction of their leisure interests and needs, current forms of leisure activities, determines the social factors of choosing leisure activities, and proves that leisure qualification is a social and pedagogical problem. A number of social problems do not allow young people to realize their potential at a particular stage of life. Of concern is the trend of low levels of professional self-determination of senior adolescents, which is also a social problem. The problem of teenagers' stay in social networks as the main reason for a small percentage of live communication is analyzed. The concept of "leisure qualification" as the ability to choose the types and forms of cultural and educational leisure activities in accordance with the value orientations, to actively participate in various types of animation and recreational activities.

An attempt was made to find out the amount of time on weekdays and weekends, free from basic studies, homework, etc. The social factors of leisure qualification of senior adolescents that influence the choice of leisure activities are self-development, entertainment and recreation; the phenomenon of waste of free time, the need to improve leisure skills and improve the level of leisure culture of senior adolescents; the realization of potential leisure requests of schoolchildren is a social problem that requires regulatory and educational regulation.

Keywords: free time; leisure activities; senior adolescents; leisure qualifications; animation and recreation actives.